

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Чернігівський національний педагогічний університет
імені Т. Г. Шевченка

Л.А.Юда

**ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА З
УКРАЇНОЗНАВСТВА**

Навчально-методичний посібник

Чернігів
2011

ББК Ч 489.518+т52(45=Укр)
Ю16
УДК 378.09+39

Рецензенти:

В.М.Половець, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри українознавства і політології ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка

С.В.Іванча, зав.педпрактикою ЧНПУ імені Т.Г.Шевченка

Відповідальний редактор: Русанов Ю.А., кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри етнології, та краєзнавчо-туристичної роботи ЧНПУ імені Т.Г.Шевченка

Ю 16 Юда Л.А.

Педагогічна практика з українознавства: Навчально-методичний посібник / Л. Юда. – Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет, 2011. – 48 с.

Рекомендовано до друку на засіданні кафедри етнології та краєзнавчо-туристичної роботи ЧНПУ імені Т.Г.Шевченка (Протокол № 1 від 31 серпня 2011 р.)

ББК Ч 489.518+т52(45=Укр)
УДК 378.09+39

© Л.А.Юда, 2011

Вступ

Програма педагогічної практики з українознавства для студентів V курсу спеціальності „Історія, спеціалізація: українознавство і краєзнавчо-туристична робота” складена у відповідності з „Положенням про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України” (Наказ Міністерства освіти України № 93 від 08.04.1993 р.), методичними рекомендаціями щодо складання програм з педагогічної практики студентів (Міністерство освіти України, Інститут змісту і методів навчання, Київ 1996), навчальними планами і програмами.

Українська національна школа твориться на основі стратегічних завдань оновлення освіти, визначених Державною національною програмою „Освіта. (Україна – XXI століття)” та Концепцією національної системи освіти. Провідну роль у вирішенні проблеми демократизації, гуманізації, відкритості, інтегративності, переходу освіти з ідеологічних структур у простір культури, науки, духовності відіграє українознавство.

Українознавство в школі – це виховна навчально-інтегративна система, спрямована на вироблення в учнів гуманістичних життєвих принципів, їх знання і розуміння початків та етапів, рушійних сил розвитку України, організацію дослідження подальшого поступу української людини, нації, держави як природних та історичних феноменів, світового українства, є основою національно-державної школи.

Основна мета інтегративного курсу "Українознавство" – дати учням знання про людину та про Україну та українство як цілісність, з одного боку, та органічну спільність із вселюдством – з іншого, і сприяти самоусвідомленню, самореалізації кожної особистості та нації, формуванню громадянської свідомості.

Вивчення студентами спеціальності „Історія, спеціалізації: українознавство та красзнавчо-туристична робота” комплексу українознавчих дисциплін логічно завершується проходженням педагогічної практики з українознавства в школі протягом 11 тижнів на V курсі навчання з відривом від навчальних занять. Студенти працюють у загальноосвітніх школах як вчителі-предметники та класні керівники.

Педагогічна практика з українознавства передбачена навчальним планом спеціальності і має на меті підготовку студентів до проведення уроків та виховних заходів з українознавства.

Мета і завдання практики

Програма педагогічної практики передбачає перевірку професійної і громадянської зрілості, готовності студентів до викладання українознавства як фахової дисципліни у відповідності з концептуальними положеннями та програмовими вимогами до даного курсу.

Цільовою настановою педагогічної практики на V курсі є практика-стажування і здобуття студентами навичок самостійної практичної діяльності у викладанні українознавства та організації позакласної виховної роботи, підготовка студентів до державних іспитів і розробка практичних матеріалів до виконання дипломних і магістерських робіт.

Педагогічна практика сприяє формуванню інтересу до професійної педагогічної діяльності.

Програма практики передбачає такі завдання:

1. Навчити студентів аналізувати навчально-виховний процес на різних рівнях його реалізації (у школі, в класі, в родині).

2. Навчити студентів на підставі конкретного знання педагогічної ситуації формувати і впроваджувати цільові настанови педагогічної діяльності.

3. Навчити студентів орієнтуватися в сучасній системі навчально-виховних процесів, вивчити систему українознавчої роботи в кожній конкретній школі і визначити своє місце як викладача українознавства.

4. Набути досвіду у плануванні роботи вчителя українознавства для досягнення поставлених цілей і завдань, трансформація цільових настанов у зміст та методи роботи.

5. Ознайомити практиканта зі стилем і досвідом діяльності педагога, за яким закріплений студент, під час спостереження за його роботою в різних учнівських колективах з подальшим спільним обговоренням уроків.

6. Сприяти впровадженню прогресивних національних традицій у систему виховної роботи школи.

7. Провести 5 уроків з українознавства у присутності вчителя і викладача-методиста.

8. Самостійно планувати і проводити уроки з українознавства відповідно до навчальної програми.

9. Оволодіти традиційними й інноваційними принципами, методами та прийомами навчання.

10. Опанувати загально-науковими та предметними вміннями і навичками (логічне викладання нового матеріалу, активізація пізнавальної активності учнів, ефективне використання наочності, уміння формувати висновки, узагальнення).

11. Виробити вміння і виховні завдання, які підлягають розв'язанню в позаурочний час.

12. Провести не менше 2-х запланованих позаурочних заходів.

Упродовж всієї педагогічної практики кожен студент повинен вести журнал, у якому робляться щоденні записи про зміст проведеної роботи в школі і відбувається її аналіз.

Ступінь відповідності роботи практиканта зазначеним вище вимогам і рівень розв'язання ним завдань практики спільно зараховується під час виставлення загальної оцінки за практику.

Зміст практики

Педагогічна практика студентів V курсу передбачає використання студентами отриманих теоретичних знань на практиці, формує навички самостійної практичної діяльності у викладанні українознавства, передбачає застосування студентами інноваційних прийомів і методів навчання та проведення нетрадиційних уроків і виховних заходів.

З цією метою студенти відвідують уроки вчителів шкіл, фіксують методичні та психологічні прийоми проведення уроку, набувають певного досвіду й самі готують і проводять уроки та позакласні виховні заходи.

Працюючи в ролі викладачів українознавства, студенти повинні скласти календарно-тематичний план на весь період практики згідно з шкільною програмою з українознавства або народознавства та відповідно до плану провідного вчителя фахової дисципліни.

Рекомендована схема оформлення календарно-тематичного плану

№ з/п	Назви тем. Зміст роботи	Кількість годин	Дата	Примітки. Домашнє завдання. Попередня підготовка
Традиції українського народного одягу. 8 годин, IV чверть.				
1.	Формування традиційного одягу українців. Історія українського народного костюма. Народний одяг Київської Русі. (Урок засвоєння нових знань).	1		Знайти поліграфічні матеріали, книжкові зображення укр. народного одягу.

№ з/п	Назви тем. Зміст роботи	Кількість годин	Дата	Примітки. Домашнє завдання. Попередня підготовка
2.	Типологія одягу (Комбінований урок).	1		
3.	Жіночий народний одяг. Сорочки, запаски, свити, плахти, кожух, фартух. (Комбінований урок).	1		Зробити аплікацію українського жіночого костюма, або малюнки. Знайти зразки народного одягу, які є вдома, у бабусі.
4.	Сорочка, штани, Чоловічий народний одяг: шаровари, киптар, сердак. Особливості козацького одягу. (Комбінований урок).	1		Зробити аплікацію чоловічого народного костюма або зробити малюнки.
5.	Жіночі й чоловічі головні убори. Зачіски. Історія і повір'я, пов'язані з деякими чоловічими уборами. (Комбінований урок).	1		Підготувати повідомлення: символіка квітів, символіка кольору.
6.	“Український віночок – символ дівочої честі”. Символіка віночка, вікові особливості, символіка квітів.	1		Знайти пісні, вірші, оповідання про український віночок. Повір'я, пов'язані з віночком.
7.	Урок-екскурсія. Регіональні відмінності українського народного костюма. Демонстрація костюмів.	1		Підготовка до КТС – День народознавства у школі. Рада справи.
8.	Народні традиції в сучасному українському одязі. (Повторювально-узагальнюючий урок).	1		Практична частина: моделювання народного одягу.

Урок з українознавства – цілісна система. Для того, щоб підготувати ефективний урок, студенту необхідно скласти план уроку.

Студент мусить до дрібниць продумати каркас заняття залежно від його типу, старанно його промодельовати, збагатити фактичним матеріалом.

Це можна зробити за допомогою структурної шкали, пам'ятаючи про основні етапи уроку (див. наступну таблицю).

Макет плану уроку

Етап	Час, хв.	Зміст уроку	Основні орієнтири вивчення теми
1	8-10	Актуалізація опорних знань	—
2		Мотивація навчального процесу	—
3	20-25	Вивчення нового матеріалу	Вказуються параграфи, пункти, індивідуальні диференційовані вправи
4		Первісне застосування набутих знань	
5		Самостійна (діагностична) робота	
6	8-10	Узагальнення і систематизація набутих знань	
7		Домашнє завдання	

До планування конкретного уроку необхідно провести значну підготовчу роботу, а саме:

- вивчити матеріал усієї теми;
- визначити погодинне вивчення теми;
- ознайомитися з матеріалом підручника і виконати всі запропоновані дітям завдання.

Слід враховувати специфіку уроків з українознавства і додати у структуру уроку такий етап, як “засвоєння народного календаря” перед першим етапом.

Тоді структура плану уроку може бути така:

Структура плану уроку

Дата.

Клас.

Тема уроку.

Тип уроку (урок засвоєння й застосування нових знань і вмінь).

Мета.

Обладнання, наочність.

Попередня підготовка.

Хід уроку

1. Організаційний момент 1 хв.
2. Засвоєння знань народного календаря 2 хв.
3. Перевірка домашнього завдання 6 хв.
4. Актуалізація опорних знань 2 хв.
5. Мотивація навчальної діяльності 1 хв.
6. Повідомлення теми й мети уроку 2 хв.
7. Сприйняття й осмислення нового матеріалу 10 хв.
8. Первинне застосування набутих знань 8 хв.
9. Формування творчих умінь і навичок учнів 9 хв.
10. Підведення підсумків навчальної діяльності 2 хв.
11. Повідомлення домашнього завдання 2 хв.

Етапи уроку іноді досить оригінально міняються місцями, тоді урок стає цікавим. Звертаємо увагу студентів, що програма з українознавства передбачає проведення уроків практичного характеру, де б учні могли не тільки отримати первинні знання, а й набути досвіду у практичних вправах (виготовлення народної іграшки, витинанки, розписування писанки, складання народного

календаря за народними прикметами, приготування національних страв, розучування народних ігор, пісень, танців тощо).

Під час навчання в університеті студенти набули досвіду у проведенні нетрадиційних уроків з українознавства (народознавства) таких, як: урок-лекція (“Дерево роду”), урок-гра (“Народознавчий брейн-ринг”, “Що? Де? Коли?”, “Поле чудес”), урок-міні-концерт (“Фольклорна веселка”), урок-свято (“А вже Покрова одцвіла”), урок-подорож (“У пошуках козацьких скарбів”), урок-екскурсія (“Декоративно-прикладне мистецтво українського Полісся”). Наголошуємо на необхідності проведення таких уроків під час педагогічної практики у школі.

**Схема аналізу уроку з українознавства
(народознавства) вчителем або викладачем-методистом**

Діяльність учителя	Діяльність учнів
Мета і завдання уроку	
1. Чи відповідають мета і завдання уроку загальній меті й завданням навчання й виховання? Місце даного уроку в системі інших уроків.	1. Наскільки мета уроку доступна й посильна для учнів?
2. Оцінка планування завдань уроку: чіткість формулювання навчальних, виховних завдань уроку, а також завдань для розвитку інтелекту, волі, емоцій, пізнавальних інтересів учнів. Оцінка взаємозв'язку дидактичних, виховних і розвиваючих завдань на різних етапах уроку.	2. Які труднощі виникають в учнів під час розв'язування завдань уроку?
3. На чому акцентувалася увага учнів на уроці (поняття, причини, причинно-наслідкові зв'язки, прийоми)?	
Структура уроку	
1. Яке місце займає цей урок у системі уроків?	
2. З яких етапів складається урок?	
3. Чи відповідає структура уроку його меті, типу, змісту?	
4. Чи забезпечена цілісність та завершеність уроку?	
5. Які відхилення від традиційної має структура уроку, що стало причиною?	
Методи навчання	
1. Чи відповідають методи навчання меті, завданням і змісту уроку?	
2. Чи відповідають методи навчання особливостям учнів даного класу, рівню їх підготовки та засвоєння нового матеріалу?	
3. На якому рівні розвитку самостійної пізнавальної діяльності формуються знання і вміння учнів (у готовому вигляді, за зразком, у	

Діяльність учителя	Діяльність учнів
творчому застосуванні)?	

Діяльність учителя	Діяльність учнів
4. Як учитель домагався засвоєння основних знань та вмінь?	
5. Як керує вчитель пізнавальною діяльністю учнів, як активізує її за допомогою сучасних методів та форм навчання?	
6. Як на уроці формується образ (народознавчий) території? Як розвивається народознавче мислення учнів?	
7. Як формуються вміння учнів працювати з різними джерелами знань: підручником, картами, статистичними матеріалами, таблицями, картинами, екранними посібниками?	
8. Оцінка оптимальності поєднання різних форм і методів навчання в ході уроку, обґрунтування вибору методів.	
9. Які недоліки у виборі й використанні вчителем методів навчання на уроці?	
10. У чому причини цих недоліків?	
11. Які зміни необхідно внести вчителю у вибір методів навчання для цілеспрямованого розвитку навчального процесу?	
Вибір учителем навчального матеріалу, який вноситься на урок	
1. Чи відповідає навчальний матеріал уроку, його меті, завданням?	1. Чи підготовлені учні до сприйняття нового матеріалу?
2. Логічність викладання матеріалу, виділення головного в кожній частині.	2. Чи не перевантажені учні навчальним матеріалом?
3. Чи виділені в навчальному матеріалі основні дидактичні одиниці (факти, поняття, визначення), які учні повинні засвоїти?	3. Чи можуть учні під час вивчення нового матеріалу орієнтуватися на свій життєвий досвід?
4. Чіткість і точність визначення понять, формулювань.	

5. Чи не перевантажений навчальний матеріал зайвими фактами?	
6. Чи правильно співвідносяться фактичний матеріал і теоретичні висновки?	
7. Чи забезпечує матеріал уроку міжпредметні зв'язки?	
8. Чи сприяє матеріал розвитку мислення, мовлення, пам'яті, зацікавленості, самостійності, активності учнів?	
9. Виховна спрямованість уроку.	
Поведінка та взаємовідносини вчителя і учня	
1. Наскільки вміло вчитель володіє класом?	1. Яке ставлення учнів до нового матеріалу?
2. Чи враховує вчитель індивідуальні особливості учнів?	2. Як учні реагують на вимоги вчителя?
	3. Дисципліна учнів: чи були порушення дисципліни, невиконання вимог учителя і причини цього?
Домашнє завдання	
1. Обсяг домашнього завдання.	1. Чи посильне домашнє завдання учням?
2. Чи дає вчитель необхідний інструктаж до виконання домашнього завдання?	2. Чи спрямоване домашнє завдання на розвиток умінь і самостійної роботи?
3. Чи мають місце індивідуальні або групові завдання?	
Результати уроку	
1. Чи підводить учитель підсумок уроку?	1. Чи вміють учні зробити підсумок за новим матеріалом?
2. Чи відповідають результати уроку його меті, завданням навчання, виховання й розвитку?	2. Який обсяг і якість знань учнів з нового матеріалу (усвідомлення глибини, міцність)?
	3. Чи готові учні до виконання домашнього завдання?

Схема самоаналізу вчителем (студентом) Уроку з українознавства (народознавства)

1. Яке місце даного уроку в темі, розділі, курсі?
У чому специфіка цього уроку?

2. Які завдання вирішувалися на уроці: навчальні, виховні, розвиваючі? Які завдання були головними? Урахування особливостей класу, окремих груп школярів.

3. Обґрунтування вибраного типу уроку та його структури.

4. Чим керувався вчитель, готуючись до уроку (методичними рекомендаціями, передовим досвідом, допоміжною літературою)?

5. Обґрунтування вибору форм навчання відповідно до мети:

- реалізація навчально-виховної мети;
- забезпечення активної пізнавальної діяльності учнів;
- забезпечення самостійної роботи учнів;
- формування практичних навичок учнів.

6. Урахування на даному уроці індивідуальних особливостей учнів, рівня їх підготовки та засвоєння нового матеріалу.

7. Наскільки повно навчальний матеріал сприяє розкриттю теми? Чи здійснюється відбір навчального матеріалу згідно з такими вимогами:

- точність, конкретність;
- співвідношення фактичного матеріалу з теоретичними висновками;
- розвиток мислення, пам'яті, мовлення, зацікавленості учнів;
- урахування життєвого досвіду учнів;
- краєзнавчий принцип;

– практичне значення.

8. Аналіз результатів навчання.

9. Самооцінка уроку.

Індивідуальні завдання

Педагогічна практика з українознавства передбачає набуття студентами досвіду у процесі побудови уроку, у виділенні навчальних завдань, що відповідають меншою або більшою мірою етапам логіки засвоєння навчального матеріалу.

Загальноприйнято, що для засвоєння нового матеріалу необхідно:

1) викликати в учнів інтерес до матеріалу (мотивація навчальної діяльності);

2) актуалізувати певні знання та вміння;

3) організувати сприйняття, осмислення і запам'ятовування навчальної інформації;

4) застосовувати здобуту інформацію у стандартних чи дещо змінених умовах;

5) створити умови для використання сформованих знань і вмінь у життєвій практиці, в творчих умовах;

6) узагальнити та систематизувати знання, основні способи їх застосування;

7) здійснити контроль за засвоєнням учнями навчального матеріалу, а потім його корекцію.

Даний розділ педагогічної практики передбачає розробку методичних вправ, творчих завдань, методів і прийомів, що сприятимуть організації навчальної діяльності і вдосконаленню навчально-виховного процесу на уроці.

Студенти під час практики працюють не тільки над розробкою планів-конспектів уроків і виховних заходів, а й виконують конкретні індивідуальні завдання по плануванню методичних вправ до уроку.

Вони можуть бути такими:

1. Розробити зразки наочності для уроків „Писанка – символічний образ України”, „Обрядова їжа в Україні”, (Студенти теми обирають самі, до першої теми виконують ілюстрації, малюнки, кліше, аплікації писанок, альбоми, зразки писанок; до другої теми: ілюстрації, альбоми з зображенням обрядових страв, ви-слови з відомих українських літературних творів („Енеїда” І.Котляревського), рецепти страв, меню різдвяної вечері, страви поминального обіду. Матеріали наочності повинні бути виготовлені у варіанті повсякденного використання.

2. Розробити зразки такого етапу уроку як „повторення вивченого”, “перевірка домашнього завдання”. Це можуть бути зразки запитань, завдання на карточках, виставки дитячих робіт, творчі звіти, міні-концерти.

3. Підготувати вправи і приклади, які сприятимуть мотивації навчальної діяльності на уроці. З цією метою підібрати легенди, вірші, оповідання, життєві приклади, які сприятимуть підвищенню інтересу до навчального предмета.

4. Навести приклади вправ, розробити індивідуальні завдання, картки, ігри для актуалізації опорних знань. Творчі завдання: відгадай загадки, допиши прислів'я, які стосуються конкретної теми.

Приклад: гра “Календарик”

Учитель перед уроком розкладає листочки, на яких написано число й назву свята, та оголошує правила гри.

Учитель: „Виділяю вам, діти, одну хвилину уроку для того, щоб ви написали на сторінці календарика назву страви, яку готують у цей день”.

Учні виконують завдання, учитель усно опитує їх, тобто виявляє знання щодо обрядових страв в Україні.

5. Розробити різні форми вивчення нового матеріалу на уроці, за-пропонуйте свої варіанти, методи і прийоми.

6. Зробити добірку рольових ігор на уроці з метою застосування нових знань, розвитку творчих здібностей учнів.

7. Розробити інтелектуальні творчі ігри, завдання, метою яких є закріплення знань, отриманих на уроці (вікторини, кросворди, „Брейн-ринг”, „Поле-чудес”, ігри на увагу).

8. Оформити методичні поради для проведення уроків-практикумів (приклад: „Методичні рекомендації по виготовленню писанок”, „Методичні рекомендації по виготовленню витинанок”, „Як зробити українську народну іграшку”).

9. Навести приклади творчих домашніх завдань з українознавства (приклад: зробити малюнки на тему „Я і моя сім'я”, намалювати своє родинне дерево, вивчити вірші про рідну мову, написати казку, зробити аплікацію, зібрати „зелену аптечку”, записати легенди, перекази тощо).

Заняття й екскурсії під час практики

Під час педагогічної практики з українознавства студенти проводять не менше 5-ти уроків з українознавства. Вони можуть бути різних типів, як традиційні, так і не традиційні. Темі уроків повинні відповідати програмам для середньої загальноосвітньої школи “Українське народознавство” (I –XI класи) або програмі “Українознавство”.

Програма педагогічної практики включає обов’язкове проведення навчальних і пізнавальних екскурсій з українознавства.

Слід пам’ятати, що, відповідно до програми з українознавства, екскурсії можуть бути:

- вступні – до вивчення відповідної теми (наприклад: у музей де-коративно-прикладного мистецтва – з метою пробудження інте-ресу до теми „Види і історія декоративно-прикладного мистецтва України”);

- поточні – під час вивчення конкретної теми (тема: „Традиції лозоплетіння в Україні” – екскурсія на фабрику лозових виробів; тема: „Народні знання і світоглядні уявлення українців” – екскурсія в природу з метою складання народного природного календаря);

- підсумкові – узагальнюючі, підсумкові, після вивчення однієї або декількох тем (тема: „Головні і допоміжні види господарсь-кої діяльності українців”).

Студенти в школі працюють не тільки викладачами українознавства, а й організаторами виховної роботи, виконують обов’язки класного керівника. Виховні заходи повинні носити українознавчий характер. Це можуть бути виховні години, народознавчі свята, вечорниці, вечори

відпочинку, пізнавальні ігри (необхідно провести не менше двох виховних заходів).

Форми та методи контролю

Під час практики необхідно налагодити зв'язок студент – вчитель-предметник – викладач – методист – провідна кафедра університету.

Студент або староста групи повідомляють на кафедрі розклад занять у школі. Спочатку відбувається знайомство зі школою, представлення студентів у школі, закріплення за вчителем-предметником і за класом для класного керівництва. Потім відбувається процес планування роботи студента в школі. Наступний етап – відвідування уроків вчителя-предметника. Далі – пробні уроки студента (1-2 по можливості). На пробних уроках, а потім і на залікових обов'язкова присутність викладача-методиста і вчителя-предметника. У щоденнику з педагогічної практики виставляється дві оцінки за урок (вчителем і методистом). Методист повинен зробити аналіз кожного уроку і наприкінці практики написати характеристику на студента й оцінити його роботу.

Вимоги до звіту

Для узагальнення матеріалів, зібраних під час практики, студентам даються 2-3 дні для оформлення звіту.

За підсумками педагогічної практики студенти готують таку документацію:

- журнал педагогічної практики зі звітом за проведену роботу;
- характеристику на практиканта, підписану директором школи та завірену гербовою печаткою школи;
- плани-конспекти уроків з українознавства з наочними посібниками (5 за вибором);
- розробки виховних заходів з українознавства (2);

- психолого-педагогічну характеристику учня (4 курс);
- психолого-педагогічну характеристику класного колективу (5 курс);
- наочний посібник або дидактичний матеріал, виготовлений студентом;
- схему українознавчої роботи в школі;
- відомості про діяльність у школі українознавчих гуртків і студій (назва, мета, завдання творчого об'єднання, склад, план роботи, умови діяльності);
- зразки виконаних індивідуальних завдань.

Складений студентами зошит повинен мати наскрізну нумерацію сторінок. Розробки залікових уроків і виховних заходів необхідно оформити окремо від журналу практики. Звіт перевіряється і засвідчується керівником практики і адміністрацією школи. Звітна документація зберігається на кафедрі. Характеристика – в особовій справі студента.

Підведення підсумків практики

Підведення підсумків практики відбувається на педагогічній конференції, до початку якої студенти представляють звітну документацію.

На конференції обговорюються результати педагогічної практики, з доповідями виступають студенти, методисти, вчителі-предметники; визначаються позитивні і негативні аспекти.

Диференційований залік за педпрактику виставляється у залікову книжку студента викладачем-методистом за результатами захисту педпрактики з урахуванням грамотності та естетичного оформлення звітної документації.

Література

Програми з українознавства та народознавства

1. Державна національна програма “Освіта” (Україна – ХХІ століття). – К.: “Райдуга”, 1994.

2. Скульський Р.П. Народознавство в українській національній школі: (Альтернативні варіанти навчальних програм для середньої школи. Програми з народознавства (1-11 кл.)) // Укр. мова та література в школі. – 1991. – № 7. – С. 4-18.

3. Стельмахович М.Г. Програма з українського родинознавства (фамілістики) для ІХ класу / М.Г. Стельмахович // Рідна школа. – 1993. – № 8. – С. 21 – 26.

4. Струнка М.Л. Новий факультатив “Етнографія і фольклор України” // Радянська школа. – 1989. – № 10.

5. Українознавство. Стандарт навчально-інтегративного курсу / [Наук. керівник стандарту академік АН Вищої школи П. П. Кононенко] / [Авт. колектив: канд. філол. наук Т. Усатенко, доктор біол. наук Піліпчук, М. Кононенко, Н. Поклад та ін.] // Українознавство: Концепції, програми, документи. – К., 1995. – С.81–198.

6. Українознавство: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / [Керівник авторського колективу П.П. Кононенко] // Українознавство. – 2008. – № 2. – С. 103. – 121.

7. Українське народознавство (1-11 кл.): Програми для середньої загальноосвітньої школи / [За заг. ред. С.П. Павлюка]. – К.: “Перун”, 1998. – 30 с.

Основна навчальна література

1. Дем’янюк Т.Д. Зміст та методика народознавчої роботи в сучасній школі / Т.Д. Дем’янюк. – К.: ІСДО, 1996. – 108 с.

2. Етнографія України: Навч. посібник / [За ред. С.А. Макарчика]. – Львів: Світ, 1994. – 520 с.

3. Ковальчук О.В. Українське народознавство: [Книга для вчителя] / О.В. Ковальчук. – К.: Освіта, 1994. – 176 с.

4. Українознавство: [Конспект лекцій] / .П. Кононенко, А. Ю. Пономаренко. – К.: МАУП, 2005. – 392 с.

5. Король О.В. Методика викладання українського народознавства в школі: [Навчально-методичний посібник] / О.В. Король. – К.: ІЗМН, 1998. – 368 с.

6. Лозко Галина. Українське народознавство / Галина Лозко. – К.: “Зодіак-ЕКО”, 1995. – 368 с.

7. Приходченко К.І. Витоки творчості. Розробки уроків та позакласних заходів з розвитку творчих здібностей учнів: [Посібник] / К.І. Приходченко. – Д.: Сталкер, 1998. – 416 с.

8. Українська минувшина: Ілюстрований етнографічний довідник / А.П. Пономарьов, Л.Ф. Артюх, Т.В. Косміна та ін. – К.: Либідь, 1993. – 256 с.

9. Українське народознавство: [Навч. посібник] / За ред. С.П. Павлюка, Г.Й. Горинь, Р.Ф. Кирчива. – Львів: Фенікс, 1994. – 608 с.

Додаткова література

1. Благослови, мати: Уроки українського народознавства (5-8 кл.): Кн. для вчителя / Упоряд. Л. Іваннікова. – К.: Освіта, 1995. – 190 с.

2. Воропай Олекса. Звичаї нашого народу: [Етнографічний нарис] / [У 2-х кн]. – К.: Оберіг, 1991.

3. Доля на рушникові: [Уроки з народознавства для 9-10 класів]. – К., 1993. – 63 с.

4. Ой роде наш красний: [Уроки з народознавства для 7-8 кл.]. – К., 1993. – 83 с.

5. Уроки з народознавства: [Посібник] / Упорядн. М.К. Дмитренко, Г.К. Дмитренко. – К.: Ред. часопису „Народознавство”, 1995. – 224 с.

Зразки стандартних уроків

План-конспект уроку з українознавства у 5 класі

Тема уроку: „Рід. Родина. Рідня”

Тип уроку: комбінований.

Мета уроку: виховання поваги до роду, родоводу, старших поколінь. Засвоєння основних понять, пов'язаних з символікою родини.

Обладнання: ікона, рушники, стіл накритий вишитою скатертиною, сімейні фотоальбоми, схематичне дерево роду.

Попередня підготовка: за тиждень до уроку кожен учень отримує завдання оформити власне дерево роду, підібрати вірші, пісні про родину; оформити сімейні альбоми; написати міні-твір “Найдороща в світі людина”.

Хід уроку

Організаційний момент

Перевірити підготовку до уроку (наочність, оформлення тощо).

Засвоєння народного календаря

Урок відбувається 21 січня. Це Опанаса, Пів-Івана. Різдвяний день. Святкують його переважно жінки, бо кажуть, що “Пів-Івана полоще ложки”. Цей день ще називали “виряджанням”, або “проганянням свят”. Власне на Різдвяний день повністю завершувалися всі святки зимового циклу. Літні жінки, прикрасивши гребні, ходили від хати до хати, а потім збиралися в одній з них за святковим столом, після чого сідали до роботи (пряли). Це означало, що після всіх святкувань можна братися за роботу. Про цей день існує приказка: “Який Омелько, таке і літенько”.

Перевірка домашнього завдання

Учитель. На минулому уроці всі отримали завдання написати міні-твір “Найдороща в світі людина”. Давайте перевіримо, як ви виконали це завдання.

Діти читають твори.

Актуалізація опорних знань, мотивація навчальної діяльності

Учитель. А тепер, ми з вами напишемо невеликий родинознавчий диктант. Я буду називати визначення назв рідні, а ви запишете їх коротку назву. Отже, хто такі:

- батьків (материн) брат – *дядько*;
- батькова (материна) сестра – *тітка*;
- дядькова дружина – *дядина*;
- брат чоловіка – *дівер*;
- брат дружини – *шурин*;
- чоловік сестри дружини – *своjak*;
- чоловікова сестра – *зовиця*;
- діти дядька і тітки – *двоюрідні брат і сестра*;
- мати дружини – *теща*;
- батько дружини – *тесть*;
- чоловік дочки – *зять*;
- батько чоловіка – *свекор*;
- мати чоловіка – *свекруха*;
- синова дружина – *невістка*.

Повідомлення теми і мети уроку

Тема уроку: “Рід. Родина. Рідня”

Сприйняття і осмислення нового матеріалу

Учитель. Отже, сьогодні ми згадаємо з вами все вивчене нами про рід, родину, рідню і відчуємо серцем своїм їхню значущість в житті кожного з нас.

Що означає поняття „рід”?

Це ряд поколінь, які пішли від одного предка. Є рід по материнській лінії, а є по батьковій. Наші пращури уявляли життя людей на землі як велетенське Дерево Роду. Свій маленький листочок на цьому Дереві має і кожен з нас. Саме слово „сім’я” означає „7 – Я”, тобто сім поколінь людей об’єднує це поняття.

Жити на світі без зв’язків з родом, без родинної підтримки дуже важко, і якщо хто з нас не засвоїть, не прийме всім серцем родовідних цінностей, то може на все життя залишитися Іваном, який не знає свого роду-племени, чийх батьків він син, чия дитина.

В народі кажуть: „Як нема роду, родиночки, то ні до кого притулитися, нікому порадоньки дати”.

Згадаємо такі слова з народної пісні:

Та журба ж мене ізсушила,
 Та журба ж мене зв’ялила,
 Що найменша в степу птиця
 Та й та мене била.
 Ой, тим же вона побиває,
 Що роду немає.
 Ой, вийду я за ворота –
 Стою як сирота.
 Ніхто мене не питає,
 Що роду немає...

І навпаки, в іншій пісні читаємо:

В кого батько, в кого мати, –

Є з ким розмовляти;
 В кого брати, в кого сестри, –
 Є з ким погуляти.

Особливо нестерпним вважалося становище поза
 родом у чужому краї:

Соловейку, маленький,
 В тебе голос тоненький,
 Защебечи ти мені,
 Бо я в чужій стороні,
 Нема роду при мені.
 Ані роду, ні родини,
 Ні просвітної години...

Без зв'язку з ріднею, як і з рідною стороною,
 людина безпорадна. А ще, діти, страждала дівчина за
 своєю родиною, коли виходила далеко та ще невдало
 заміж. Згадаємо такі слова пісні:

Ой, піду я в ліс по дрова,
 Склоню головоньку.
 Завіз мене мій миленький
 В чужу сторононьку.
 А в чужій сторононьці
 Ні батька, ні неньки
 Тільки в саду на калині
 Співа соловейко.
 Співай, співай, соловейку,

Всіма голосами.

А я піду в сад зелений

Заллюся сльозами.

Рідна домівка, рідне гніздо – так у народі називають батьківську хату, як особливе місце для людини, особливо для дитини. Ось послухаємо слова з вірша українського поета Дмитра Білоуса:

На світі білому єдине,

Як і Дніпрова течія,

Домашнє вогнище родинне,

Оселя наша і сім'я.

В щасливі і в сумні години,

Куди б нам не стелився шлях,

Не згасне вогнище родинне,

В людських закалене серцях.

Діти, наші уроки з народознавства присвячені тому, щоб запалити серце великою любов'ю до роду, родини, рідні...

Саме вам вивчати, берегти, шанувати їх. Хай буде щасливою ваша дорога життєва! Нехай стелиться вона вам ось таким вишитим рушником. (Вчителька стеле рушник). Нехай буде безхмарним ваше життя, а доля чесною, незрадливою на своїй квітучій землі поміж рідних людей. А завершити хочу такими словами:

Людське безсмертя з роду і до роду

Увись росте з коріння родоводу.

І тільки той, у кого серце чуле,

Хто знає, береже минуле
 І вміє шанувать сучасне, –
 Лиш той майбутнє
 Вивершить прекрасне!

Формування умінь і навичок учнів

А тепер ми з вами послухаємо тих, хто підготував нам вірші, приказки, пісні за темою нашого заняття. (Учні виконують пісні: „Пісня про рушник” А. Малишка, „Виростеш, мій сину” Д. Павличка, „Батько і мати”, „Душі криниця”, „Заспівай мені, мамо!”).

Підведення підсумків навчальної діяльності

Питання за новим матеріалом:

1. Що таке „рід”?
2. Яке поняття ви вкладаєте в слово „родина”, „сім’я”?
3. Якими словами можна звернутись до тата, мами, дідуся, бабусі? Як звертаєтесь до них ви?
4. Хто такі родичі?

Виставлення оцінок

Повідомлення домашнього завдання

У народознавчому словничку в розділі „Наш родовід: хто кому ким доводиться” дати визначення таких понять: „прадід”, „прабаба”, прапрадід, прапрабаба, онук, онука, небіж, внучатий племінник, племінниця, вітчим, мачуха, пасинок, наречений, наречена, кум, кума, хрещений, хрещена.

Література, використана для підготовки уроку:

Благослови, мати: Уроки українського народознавства (5-8 кл.): Кн. для вчителя / [Упоряд. Л. Іванникова]. – К.: Освіта, 1995. – 190 с.

Доля на рушникові / Уроки з народознавства для 9-10 класів. – К., 1993. – 63 с.

Ой роде наш красний / Уроки з народознавства для 7-8 кл. – К., 1993. – 83 с.

Ткач М. Дерево роду / М. Ткач. – К.: МПП “АНФАС”, 1995.

Уроки з народознавства: Посібник / [Упорядн. М.К. Дмитренко, Г.К. Дмитренко]. – К.: Ред. часопису “Народознавство”, 1995. – 224 с.

План-конспект уроку з українознавства у 7 класі

Тема уроку: „Хліб у звичаях і обрядах українців”

Тип уроку: комбінований.

Мета уроку: ознайомити учнів з найголовнішою стравою української народної кухні; показати роль хліба в житті людини; розглянути звичаї та обряди українців, пов’язані з хлібом. Виховувати в учнів шанобливе ставлення до хліба, до людей, які виготовляють хліб. Розвивати вміння та навички випікання хліба.

Обладнання: скатертина, вишиті рушники, хліб, атрибути для інсценізації сценки (образи, коровай, рушники), ілюстрації, пшеничний сніп, прикрашений червоною стрічкою, ваза з гілочкою калини.

Попередня підготовка: за тиждень до уроку повідомити учнів про тему і дати завдання знайти і записати прислів’я і приказки про хліб, дітям роздати сценарій, підготувати сценку “Сватання”. Вчителю відшукати легенди та перекази про хліб. Підготувати конкурс чи кросворд на узагальнення та систематизацію набутих знань.

Хід уроку

Організаційний момент

Засвоєння народного календаря

Учитель. 30 березня українці святкують день „Теплого Олексія” – так по-народному називають день святого Олексія, чоловіка Божого. В цей день пасічник виставить бджоли на пасіку, вівсянка засвище свою пісеньку: «Покинь сани-бери віз», а щука-риба хвостом лід розіб’є.

Мотивація навчальної діяльності

Бесіда з учнями.

1. Які народні страви готують у вас вдома?
2. Які страви відносимо до повсякденних, а які до святкових?
3. Назвіть прислів'я, в яких зустрічаються українські страви.
4. Які ритуальні страви готували на Великдень?

Актуалізація опорних знань учнів

Гра „Календарик”

Учитель перед уроком розкладає картки, на яких написано число й назва свята, та оголошує правила гри.

Учитель: „Виділяю вам, діти, одну хвилинку уроку для того, щоб ви написали на сторінці календарика назву страви, яку готують у цей день”.

Учні виконують завдання, а потім учитель усно опитує їх, виявляє знання щодо традиційних обрядових страв українців.

Сприйняття й осмислення нового матеріалу

Вступне слово вчителя. Повідомлення теми й мети уроку.

Учитель. Запишіть, будь ласка, тему нашого сьогоднішнього уроку: “Хліб у звичаях та обрядах українців”.

План уроку

1. Хліб у нашому житті.
2. Хліб в обрядах та звичаях.
3. Випікання хліба.

За всіх часів і в усіх народів найбільшою святинею вважався хліб. Про нього писали поети і мислителі, він

прославлявся в піснях і думках. Коли його не ставало – приходило лихо. Недаремно людина, творячи щоденно молитву, просить Бога: „Хліб наш насущий дай нам сьогодні”.

Творча робота учнів

Один із учнів зачитує вірш про хліб:

Учень:

Він вічний і святий, цей житній хліб –
 Чи в паляниці на столі у хаті,
 Чи зв’язаний в важкий тужавий сніп,
 Де колоски шепочуться вусаті.
 Він виріс для пісень і добрих слів,
 Тому що народився під піснями.
 Віки проходять тисячами діб,
 І новим дням земля безмежно рада.
 Він вічний і святий, цей житній хліб,
 Так, як життя, добро, кохання, правда.

Розповідь вчителя

Учитель. Ота святість, пошана до хліба передавалися з покоління в покоління дітям і внукам.

Первісне застосування набутих знань.

Запитання учням

Діти, що вам говорили батьки, коли ви пустували з хлібом?

„Не кидайтесь хлібом! Він святий!”

„Доїж шматочок хлібця, бо в ньому твоя сила.”

Розповідь вчителя

І все ж таки цікаво, коли вперше хліб прийшов на стіл до людини. Вчені-археологи різних країн світу після вивчення багатьох матеріалів вважають, що першою

хлібною рослиною є не сучасні злаки, а дуб. При дослідженні трипільських поселень на території сучасної Кіровоградщини знайдені були висушені й розтерті в муку жолуді, із яких тут випікали хліб. Але залишається невідомим, коли вперше людина випекла свій хліб.

Існує чимало казок та переказів про хліб. В одному з них розповідається: „Якось в родині пекли хліб. Одна паляниця скотилася з лави і покотилася дорогою. Прикотилася до воріт багатого і просить: „Приміть мене до себе – завжди будете ситі”. „У нас і калачів досить”, – мовив багатий. Покотилася хлібина далі. Докотилася до краю села й стала перед хатою бідняка. Саме у дворі гралися діти. Побачивши хліб, зраділи йому й весело понесли до хати, де почали їсти його. Коли залишився тільки окраєць, сталося диво: виросла з окрайця нова паляниця.

Запитання учням

Діти, можливо, ви знаєте перекази, легенди про хліб?

Відповідь учня

Учень. *(розповідає легенду про хліб та золото).*

Підсумок вчителя по першому питанню

Учитель. Отже, ми бачимо, що ніяке золото в світі не може замінити людині хліба. Він відіграє важливу роль в житті людини.

Розповідь вчителя

З хлібом пов'язані певні звичаї та обряди. Коли народжувалася дитина, неодмінно клали в колиску срібний карбованець і хлібину на здоров'я та достаток. А на весіллі молодих зустрічали з хлібом-сіллю, і вони схиляли голову перед хлібом, цілуючи його.

Творча робота учнів

Інсценізація зустрічі молодих батьками

Двоє учнів (батько і мати) беруть коровай на вишитому рушнику, а перед ними стоять двоє інших (молоді). Вони тричі вклоняються батькам і цілують хліб.

Розповідь вчителя

Учитель. Йшли на поминки – обов'язково несли з собою буханець. З хлібом виряджали людину в останню дорогу. Дорогих гостей зустрічали також хлібом. Коли відбувалося сватання, обов'язково свати та родина молодої обмінювалися хлібом.

Творча робота учнів

Перевірка домашнього завдання

Учні, підготувавши вдома сценку заручень, демонструють її на уроці.

Інсценізація заручин

Дійові особи: батько, мати, наречена, наречений, старости, хлопці.

Інсценізація обряду сватання відбувається на фоні інтер'єру селянської хати.

Старости. Вечір добрий!

Мати. Ох мені лихо, це вже старости прийшли. *(До нареченої)*. Мерщій гайда з хати. *(Дівчина вибігає)*.

Старости. Та пустіть же, добрі люди, в хату! Чи ви Бога не боїтеся. Ось яке на подвір'ї, а ви в хату не пускаєте.

Батько. Та Бог вас знає, що ви там за люди, чого вам треба. Ніч темна, хто там відає, що ви думаєте – хороше чи погане.

Старости. За вікном не визнаєте. Пустіть до хати, хоч гроші візьміть, а пустіть!

Мати. Йди-но, старий, відчини. Чутно, що не лихі люди. *(Батько відчиняє двері і до хати заходять старости і жених з дружбою. Наречена хоче втекти, але хлопці ловлять її.)*

Наречений. Та куди ж ти, серце, біжиш? Бач яка, хоче втекти! *(Наречена пручається)*. Чого ж ти тікаєш, ти ж мене знаєш не з учорашнього дня. А то захотіла, щоб тебе шукали по хлівах та повітках.

Старости *(моляться до ікони)*. Дай же вам, Боже, доброго вечора. Допоможи вам, Боже, спати, а нам – те, що задумали взяти.

Мати. Отакі ж, люди добрі, – просилися переночувати, а тепер хочете нас обобрати.

Старости. Кланяємося вам хлібом і сіллю.

Батько. Дякуємо вам за хліб-сіть. Проходьте та сідайте.

Старости. Та нам не того, щоб сідати, а щоб пошукати.

Мати. А ви все свої. Ми вас прохаємо сісти, а ви все свої. Либонь не добрі люди.

Старости. Не добрі чи добрі, тільки дайте нам пошукати куницю, що ховається у вас під солом'яною копицею.

Мати. Де ж ви чули про копиці?

Старости. Та дозвольте нам пошукати не куницю, так лисицю. А ми знайдемо і в солом'яній копиці. Ми б ще з вами поговорили, але ні з ким: те старе, те мале,

а такого нема, щоб було з ким побалакати. Де ви там, хлопці, йдїть-но до хати.

Хлопці. Та ми тут. Ідемо, ще й з собою ведемо.

Наречена. Ой, Іванку, йдїть до хати, а я згодом, а то соромно.

Хлопці (*наполягаючи*). Та підемо ж.

Наречена. Карпусю, любий, ходи з Іваном, а я сама зайду.

Старости. А чого це ви, хлопці, досі коней не розсїддали?

Хлопці. Та ми коней розсїддали, але уздечко не внесемо. (*Силоміць заводять наречену*).

Старости. Та це не вуздечка, а молода дівчина. Оце воно, кому що треба. Та тут уже нема що тлумачить. Віддайте за нашого Івана вашу Оксану. Ходи-но, Іване, по хаті, чи не кривий бува. Чи не горбатий. Не сліпий і не безбокий.

Старости. А ну, Оксано, це ж не грушу тобі з'їсти, доведеться ж вік вікувати. (*Дружко виводить наречену на середину*).

Наречена. Та ну вже його, не тягніть!

Старости. Сподобався наш парубок? А нашому парубку ваша дівка люба. Та й кажіть уже своє, що там дарма воду варити. Час і лад дати. Та й ти, мамо, думай хутчіше, та йди шукати хустку.

Батько. Хустку знайти не важко. Тільки вона ще мені не заробила, весілля ні на що гуляти. Я не думаю її цього року віддавати. Хоч у них та м хустки і є, але вони не до вподоби.

Мати (*заперечує*). Та що вже, старий. Воду вари, вода й буде.

Батько. Ну, коли так, несіть хустки і рушники. (*Мати перев'язує сватів рушниками. Садовить за стіл, причащає*).

Старости. Будемо дякувати цьому дому. Бувайте здорові, люди добрі! Хай Бог вам допомагає. А ми будемо йти.

Мати. Прийміть від нас оцей хліб, а це зерно (*дає колоски хлопцеві*) весною посійте, щоб хліб родив рясно. Та йдіть здорові. Старий, а ти проведи гостей.

Розповідь вчителя

На тому місці, де мала стояти хата, сіяли пшеницю. Якщо вона гарно сходила, то це означало, що місце добре і хату можна будувати. В нову хату входили тільки з паляницею. Принести хліб означало побажати господарю достатку, здоров'я.

Первісне застосування набутих знань

Запитання учням

Діти, а ви ніколи не замислювалися, як саме і де випікали хліб?

Відповідь учнів

Хліб випікали в печі на капустияних листках.

Розповідь вчителя

Так, правильно, хліб випікали в гарячій печі на капустияному або дубовому листі без форми. Хліб готували раз на тиждень, найчастіше у суботу. Цим займалися жінки. Під час випікання хліба не можна було сваритися. Руками легко вимішували круглу, наче сонце, хлібину. Хліб ріжуть тільки в руках – лівою тримаючи хлібину, притиснувши її до грудей, а правою – ножа. Паляниця, за

добрим українським звичаєм, мала неодмінно лежати на столі. Не можна класти її догори. В усі часи майже всі свята були пов'язані з хлібом, навколо якого розгорталося те чи інше дійство.

На Різдво обов'язково пекли пироги, пампушки. На Великдень у красному куті виставляли високі паски та крашанки. На свято Андрія влаштовували вечорниці, основним тут було кусання Калити. Калита – величний корж із білого борошна, посередині дірка. Гарний наш хліб і білий, і чорний. Та ні з чим, мабуть, не можна зрівняти коровай. Коли печуть коровай, це велика радість, свято.

Перевірка набутих знань

Робота з ілюстрацією

Бесіда з учнями

1. Що зображено на ілюстрації?
2. На яке свято обов'язковим був коровай?
3. Скажіть, будь ласка, чим прикрашали коровай?
4. Хто випікав коровай?

Розповідь вчителя

Не дозволялося брати участі у випіканні короваю вдовам та розведеним жінкам. Поки виготовлявся коровай, діти й коровайниці повинні триматися в парі.

Хліб і рушник – одвічні людські символи. Кожному, хто приходив з чистими помислами, підносили хліб. Цей звичай пережив віки, став доброю традицією і в наш час.

Первісне застосування набутих знань

Запитання учням

Які ви знаєте прислів'я та приказки про хліб?

Діти читають прислів'я, які заздалегідь приготували вдома.

Висновок вчителя по даному питанню.

Отже, ми з вами переконалися, що жодне свято, жоден обряд не проходили без хліба. Як говориться в народному прислів'ї: “Хліб – всьому голова”.

Узагальнення і систематизація набутих знань
Творчі завдання учням

Конкурс

Учитель. А зараз ми з вами проведемо конкурс на знання свят, традицій і обрядів, у яких присутня головна святиня нашого українського народу (хліб).

1. На це свято печуть корж, солодкий у вигляді зірки, його підвішують на стрічку і намагаються відкусити (*Калита*).
2. На яке свято готували 12 страв? (*Різдво*).
3. Обрядовий хліб, поширений серед слов'янських народів. Особливе значення він має в українському весіллі (*Коровай*).

Інтелектуальна вікторина

1. Хто знає найбільше страв з борошна?
2. Хто вправніший: клас ділиться на три команди. Завдання: із сірників скласти прислів'я “Хліб всьому голова”. Хто перший – той переміг.

Домашнє завдання

Вдома напишіть невеличкий твір на тему “Хліб у нашому житті.” Особливо розкрити значення хліба у звичаях та обрядах нашого народу

Література, використана під час підготовки до уроку:

Благослови, мати: Уроки українського народознавства (5-8 кл.): Кн. для вчителя / [Упоряд. Л. Іванникова]. – К.: Освіта, 1995. – 190 с.

Доля на рушникові / (Уроки з народознавства для 9-10 класів). – К., 1993. – 63 с.

Ой роде наш красний / [Уроки з народознавства для 7-8 кл.] – К., 1993. – 83 с.

Уроки з народознавства: Посібник / [Упорядн. М.К. Дмитренко, Г.К.Дмитренко]. – К.: Ред. часопису “Народознавство”, 1995. – 224 с.

Зразки нетрадиційних уроків

Українознавчий брейн-ринг

Тип уроку: пізнавальна гра.

Мета уроку: формування пізнавального інтересу учнів до українського фольклору, виховання поваги до української мови.

Педагогічні можливості: розвиток творчих здібностей учнів.

Етапи підготовки і проведення

I етап – підготовчий

Формування команд знатоків. Методична підготовка з народознавства. Назва, капітан, візитна картка команди. Підготовка ведучого, затвердження питань. Оформлення аудиторії, підготовка ігрових столів, технічне оздоблення (дзвінки, годинник), місця для членів журі, для болільників. Підготовка болільниками номерів художньої самодіяльності.

II етап – гра

Команди вітаються, займають ігрові місця. Гра може проходити в декілька раундів.

Якщо грають 4 команди, то по 2 раунди, а потім фінал між тими командами, що набрали більше очок.

У перервах – музичні паузи, номери художньої самодіяльності.

Приклади запитань:

1. Закінчити прислів'я:

Гарна пташка пером – *(людина розумом)*.
 Без розуму не сокирою рубати – *(ні личака в'язати)*.
 Мудрим ніхто не вродився *(а навчився)*.
 Людям як болото, а *(матері – як золото)*.
 Добре роби *(добре й буде)*.

2. Закінчити народні порівняння:

- багата – *(як земля)*;
- бережи – *(як око в лобі), (як зіницю ока)*;
- білий – *(як іній)*;
- високий як лоза, а *(дурний, як коза)*;
- сяє *(наче сонце)*.

3. Загадки „Хто кмітливіший?“

1. Червоний колір, а винний смак, кам'яне серце – чому так? *(Вишня)*.
2. Зелене, а не дуб, кругле, а не місяць, з хвостиком, а не миша. *(Гарбуз)*.
3. За білими березами талалайло пляше. *(Язик)*.
4. Чотири тики, два патики, сьоме помахайло. *(Корова)*.
5. Два брати у воду дивляться, а повік не зійдуться. *(Береги)*.
6. Чим більше з неї береш, тим більшою вона стає. *(Яма)*.
7. На одному коромислі два змії висять. *(Брови)*.

4. Про що йде мова?

1. Висока, циліндрична, рідше напівсферична або конусоподібна шапка з овчини або іншого хутра. (*Кучма*).
2. Найпоширеніша складова жіночих нагрудних прикрас на всій території України. (*Намисто*).
3. Деревообробний промисел, пов'язаний з виготовленням транспортних засобів – возів і саней, а також коліс, полоззя, дуг тощо. (*Стельмаство*).
4. Один із найкорисніших та екологічно чистих видів традиційної господарської діяльності українців. (*Бджільництво*).
5. Одна з найдавніших форм колективної взаємодопомоги при виконанні нагальних і трудомістких робіт. (*Толока*).
6. Популярний демонологічний персонаж українського фольклору. Розрізняли дві категорії (родимих та вчених). (*Відьма*).

III етап

Підведення підсумків, визначення переможців, нагородження.

Міні-концерт „Фольклорна веселка”

Тип уроку: урок-концерт.

Мета уроку: навчання учнів користуванню епічними і ліричними жанрами українського фольклору, розвиток соціального мислення, творчої уяви, фантазії, виховання любові до звичаїв і традицій українського народу.

Етапи підготовки і проведення

I етап – підготовчий

Формування фольклорних колективів, визначення назви, символіка, візитна картка. Формування складу журі. Підготовка ведучих концерту. Прес-центр. Повідомлення про концерт. Оформлення місця проведення заходу. Підготовка творчих завдань на конкурси та наочність.

II етап – гра

Гра. Порядок конкурсів.

1. Презентація творчих колективів. Візитна картка.

2. Коло українських народних прислів'їв, приказок (розминка). Конкурс “Народ скаже, як зав’яже”.

Перша частина конкурсу – хто більше знає прислів'їв і приказок. Друга частина конкурсу – продовжити прислів'я.

Зразок:

Хліб сіль їж, а *(правду ріж)*.

Брехнею світ пройдеши *(назад не вернешся)*.

Дружній череді і *(вовк не страшний)*.

Більше вір своїм очам, ніж *(чужим речам)*.

Краще пізно, ніж *(ніколи)*.

На тобі, небоже, що *(мені не гоже)*.

Не вчи орла літати, а *(солов'я співати)*.

Нарядилась, як пава, а *(кричить, як гава)*.

Не вчи вченого *(їсти хліба печеного)*.

3. Пісенний вернісаж. Конкурс на знання українських народних пісень з певною тематикою (пісні з жіночими іменами, пісні з чоловічими іменами, пісні про кохання тощо). Кожний колектив співає по черзі куплет пісні і за розпорядженням передає естафету наступному колективу. Якщо наступна команда на рахунок ведучого

“три” або після третього оплеску не починає співати – вибуває з конкурсу.

4. Конкурс ерудитів. “Хто кмітливіший?” (2 частини).

Перша частина – відповіді на запитання.

Приклад:

1. В яку ніч дозволялося бешкетувати хлопцям? (*В ніч на Андрія*).
2. Скільки страв готується на Різдво Христове? (*12*).
3. Є єдина ніч на рік, в яку можна побачити цвіт чарівної квітки. Що це за квітка і як називається народне свято? (*Цвіт папороті. Свято Івана Купала*).

Друга частина – відповіді на загадки:

1. Що то за голова, що лиш зуби і борода? (*Часник*).
2. Коли нема – чекають, а коли прийдуть – тікають. (*Дош*).
3. Сидить пані в жупані, хто її роздягає, той сльози проливає. (*Цибуля*).
4. Пройшов хтось, украв щось. Бігти за ним – не знати за ким. (*Вітер*).

5. Скоромовка язика ламає, а вимови навчає. Конкурс на кращого знавця і виконавця скоромовок.

Кожна команда має 2 хвилини на підготовку.

Приклади:

Хитру сороку піймати морока,

А на сорок сорок – сорок морок.

Босий хлопець сіно косить,

Роса росить ноги босі.

Ти, малий, скажи малому,

Хай малий малому скаже,

Хай малий теля прив'яже.

6. Конкурс акторського мистецтва. Інценування української народної пісні.

Приклади:

“Ой там на горі та й жінці жнуть”, “Ой чий то кінь стоїть”, “Ой у вишневому садочку”, “Ой під вишнею, під черешнею”, “Ой у полі криниченька”, “А мій милий вареничків хоче”.

7. Конкурс пантоміми. Кожна команда повинна показати пантоміму на українську народну казку, а інші повинні вгадати.

Казки: “Коза-дереза”, “Лисиця і журавель”, “Івасик-Телесик”, “Колобок”.

8. “Весела усмішка” – конкурс знавців бувальщини, веселих історій, анекдотів.

III етап

Підведення підсумків. Нагородження переможців. Демонстрація газети, яку під час гри випустив прес-центр. Аналіз роботи ради справи.

IV етап

Післядія. Опитування, анкетування дітей. З'ясування питання сподобалась гра чи ні, що можна ще провести в колективі, загоні, класі?

Література, використана під час підготовки до уроків

До уроку “Українознавчий брейн-ринг”:

Благослови, мати: Уроки українського народознавства (5-8 кл.): Кн. для вчителя / [Упорядн. Л.Іваннікова]. – К.: Освіта, 1995.

Уроки з народознавства: Посібник / [Упорядн. М.К. Дмитренко, Г.К. Дмитренко]. – К.: Ред. часопису “Народознавство”, 1995.

Українська минувшина: Ілюстрований етнографічний довідник. / [А.П.Пономарьов, Л.Ф.Артюх, Т.В.Косміна та ін.]. – К.: Либідь, 1993.

До міні-концерту “Фольклорна веселка”:

Благослови, мати: Уроки українського народознавства (5-8 кл.): Кн. для вчителя / [Упорядн. Л.Іваннікова]. – К.: Освіта, 1995.

Иванов И.П. Методика коммунарского воспитания / И.П. Иванов. – М.: Просвещение, 1990.

Иванов И.П. Энциклопедия коллективных творческих дел / И.П. Иванов. – М.: Педагогика, 1989.

Українські народні казки, легенди, анекдоти. – К.: Молодь, 1989.

Українські народні пісні та думи. – К.: Товариство “Знання” України, 1992.

Українські народні прислів'я та приказки. – К.: Товариство “Знання” України, 1992.

Уроки з народознавства: Посібник / [Упорядн. М.К. Дмитренко, Г.К. Дмитренко]. – К.: Ред. часопису “Народознавство”, 1995.

Зміст

Вступ.....	3
Мета і завдання практики.....	4
Зміст практики.....	6
Рекомендована схема оформлення	
Календарно - тематичного плану.....	6
Макет плану уроку.....	8
Структура плану уроку.....	9
Схема аналізу уроку українознавства (народознавства) вчителем або викладачем-методистом.....	11
Схема самоаналізу вчителем (студентом) уроку українознавства (народознавства).....	14
Індивідуальні завдання.....	15
Заняття й екскурсії під час практики.....	18
Форми та методи контролю.....	19
Вимоги до звіту.....	19
Підведення підсумків практики.....	20
Література.....	21
Зразки стандартних уроків.....	23
План-конспект уроку з українознавства у 5 класі.....	23
План-конспект уроку з українознавства у 7 класі.....	30
Зразки нетрадиційних уроків.....	40
Українознавчий брейн-ринг.....	40
Міні-концерт “Фольклорна веселка”.....	42

Навчально-методичні матеріали для студентів
Чернігівського національного педагогічного університету
імені Т.Г.Шевченка

Лариса Анатоліївна ЮДА
ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА З
УКРАЇНОЗНАВСТВА

Технічний редактор О.Савонова

Юда Л.А.
Ю16 **Педагогічна практика з українознавства:**
Навчально-методичний посібник / Л.А. Юда. –
Чернігів: Чернігівський національний педагогічний
університет, 2011. – 48 с.

ББК Ч 489.518+т52(45=Укр)
УДК 378.09+39

Підписано до друку 12.09.2011 р. Формат 84x108 1/16. Друк
офсетний

Ум. друк. арк. 4,2. Зам. №

Редакційно-видавничий відділ ЧНПУ ім. Т.Г.Шевченка,
14038, м. Чернігів, вул. Гетьмана Полуботка, 53, к. 208.